

Utkast til ny straffeprosesslov

*Foredrag på Den norske Kriminalistforenings årsmøte
3. november 1969¹⁾*

Av professor, dr. juris ANDERS BRATHOLM, Oslo

I. I 1952 var forhandlingsemnet på Den Norske Kriminalistforenings årsmøte, „Momenter til revisjon av straffeprosessloven“. Etter foredraget uttalte formannen:

„Jeg mener at det ville være riktig om det ble nedsatt en sakkyndig og allsidig sammensatt komité til revisjon av straffeprosessloven. Det er et arbeid som vil ta sin tid. Man kan vel neppe stille seg målet høyere enn at 65-åringen ikke kommer til å overleve sitt 75 års jubileum. Jeg må si at jeg har mine tvil om hvorvidt dette ønske vil gå i oppfyllelse“ (Nordisk Kriminalistisk Årsbok 1952—53 s. 40).

Den som ga uttrykk for den berettigede tvil, var professor Johs. Andenæs; foredragsholder var daværende lagmann, nåværende høyesterettsdommer, Trygve Leivestad.

Møtet var opptakten til arbeidet med ny straffeprosesslov. Men departementet forhastet seg ikke. Først 5 år senere, i 1957, ble invilten fulgt, og en komité ble oppnevnt med Andenæs som formann og Leivestad som ett av medlemmene. Andre medlemmer var:

Riksadvokat Andreas Aulie, h.r.dommer Henrik Bahr, høyesterettsadvokat Ragnar Christophersen, sorenskriver Ole F. Harbek, fru Jenny Lund og daværende formann i Stortingets justiskomité, Lars Ramndal. Sekretær for komitéen var først byråsjef Finn Backer. Han ble senere medlem av komitéen, som fra 1965 fikk som sekretær i heldagsstilling riksadvokatfullmektig (nå statsadvokat) Frithjof Gripne.

Høsten 1969 forelå innstillingen — et grundig og omfangsrikt verk på nesten 400 store sider. I mellomtiden har straffeprosessloven forlenget passert pensjonsalderen, og må vel nå kunne sies å være på rask marsj inn i seniliteten.

II. Hvilke krav stilles til en god straffeprosesslov? Fire ønskemål kan antydes:

1. De enkelte paragrafer skal være klare og lett forståelige, også for legfolk.
2. Loven skal ha en god systematikk, slik at man får lett innblikk i sakens gang og raskt finner frem til relevante paragrafer for løsningen av et spørsmål.

¹⁾ Foredraget er også trykt i Lov og Rett 1970 s. 161—189.

3. Loven skal mest mulig entydig løse de spørsmål som melder seg.
4. Det bør være en rimelig balanse mellom de interesser som står mot hverandre. Denne balanse må i noen grad reflektere den alminnelige rettsfølelse, men helst bør loven ligge atskil- lig foran. En straffeprosesslov har gjerne en varighet på mel- lom 50 og 100 år. Hvis den bare gjenspeiler det rådende syn, vil den raskt forældes. Riktignok kan paragrafer endres, men erfaringen viser at dette ofte tar lang tid.

Så langt om forventningene til selve lovteksten. Men like vik- tig er *motivene*. Her bør man kunne finne en allsidig og nyansert drøftelse av alle viktige spørsmål. Den internasjonale debatt, ord- ningen i andre land og forskningsresultater av betydning, bør være med. Redegjørelsen må være balansert og objektiv. Man må ikke få inntrykk av at komitéen forsøker å dekke over vanske- lige eller ømtålelige spørsmål. Dissenser bør komme klart frem. De spesielle motiver bør klart begrunne de endringer som fore- slås og rekkevidden av dem. Tolkningstvil som lovteksten måtte gi anledning til, bør det gjøres rede for. — Listen kunne utvil- somt forlenges, men dette får være tilstrekkelig.

Hvilken karakter — eller karakterer — skal man så på på bak- grunn av denne krevende ønskeliste gi lovutkastet med motiver?

Kravene om klar lovtekst og god systematikk synes oppfylt. Det er en fornøyelse å lese utkastet. Selv om nok atskillige pro- blemer ligger skjult i den velformede tekst, kan man trygt anta at man vil få langt færre tolkningsproblemer enn den loven av 1887 førte til. Men så har man også kunnet dra nytte av 80 års rettspraksis og teori, samt erfaringene i andre land.

Kravet om at komitéen skal ha drøftet og løst i lovteksten alle spørsmål av betydning, synes også å være oppfylt i rimelig grad. I så måte er utkastet langt mer fullstendig enn den tidligere lov, enda denne har flere paragrafer. F. eks. har utkastet regulert den utenrettslige etterforskning ganske inngående. Videre har utkastet også mer fullstendige regler om siktedes, vitners og sak- kyndiges stilling. Det er også foreslått regler for mentalobserva- sjon og andre undersøkelser som loven i dag har få bestemmel- ser om.

Offentlighetsprinsippet i straffeprosessen er ikke tatt opp til grundig drøftelse. Bare på noen områder, hvor komitéen åpen- bart finner reform meget presserende, har den foreslått endrin- ger. F. eks. er det fremsatt et betimelig forslag om forbud mot fotografering i retten (dl. § 131 a). Meget kunne tale for mer vidtgående reformer på dette område. I annen sammenheng har komitéens formann gitt uttrykk for at vårt vidtgående offentlig- hetsprinsipp i straffesaker er en „forstening“ som hører fortiden

til (Nordisk Kriminalistisk Årsbok 1954 s. 138). Jeg deler dette syn. En gang i fremtiden vil man nok se på den hensynsløse offentlighet i mange straffesaker på samme måte som vi i dag ser på anvendelsen av gapestokken i det forrige århundre. Dette innebærer imidlertid ikke at jeg tar avstand fra enhver offentlighet i straffesaker, men at det er grunn til å begrense den atskil- lig mer enn i dag.

Komitéen skal ha ros for en fyldig fremstilling av utenlandsk rett, særlig da dansk, svensk og vest-tysk. Men man skulle gjerne ha sett at en del spørsmål hadde vært utforsket nærmere, f. eks. i forbindelse med juryordningen. Dette kommer jeg tilbake til.

Hva skal man så si om lovforslagets balanse — avveiningen av de forskjellige motstridende interesser?

I en straffesak står først og fremst to parter mot hverandre — siktede på den ene side, staten med sitt straffekrav på den annen. Andre som særlig er involvert i saken, er fornærmede, forsvarer, vitner og sakkyndige.

Både hovedaktørene og de som har birolle i rettsdramaet, ønsker en sterkest mulig stilling. En straffeprosesslov må derfor fremstå som et kompromiss mellom hva rimelighet, rettssikkerhet og effektivitet tilsier. Veiledende ved avveiningen er hvordan spørsmålene har vært løst før, hvordan de løses i andre land, og den grad av tilfredshet som måtte herske med løsningene. Samtidig vil komitémedlemmenes mer personlige syn på forbrytelse og straff sette sitt preg på lovutkastet. Lovgivningsarbeidet er mer enn megen annen virksomhet preget av verdiprioritering. Det er også preget av de sterke personligheter og av dem med særlig innsikt og erfaring i de livs- og rettsforhold det gjelder. Sjelden er kunnskap i den grad makt som i lovkomitéer.

Undertiden kamufleres reelle motsetninger i runde formuleringer. Det er derfor grunn til å se med skepsis på viktige lovforslag uten dissenser. Det tyder på at noen har vært for svake eller for sterke, eller på at man har skjøvet problemene fra seg.

Slike beskyldninger kan neppe rettes mot Straffeprosesslovkomitéen. Det er atskillige dissenser, og de gjelder sentrale punkter. Dissenser om småspørsmål virker lett avledende og kan overskygge mer fundamentale uenighet som er eller bør være der.

Hvordan har så komitéen kommet ut av balanseringen av de sentrale interesser i straffesaken, hensynet til effektiv etterforskning og rettergang på den ene side, hensynet til rettssikkerhet, rettferdighet og borgernes krav på mest mulig å få være i fred, på den annen?

Dette er selvsagt det store spørsmål. Jeg skal ikke forsøke å gi noe generelt svar. Kanskje vil det ligge i luften når min gjen- nomgåelse er slutt. — Det skulle være unødvendig å si at det

bare blir mulig å ta opp noen få spørsmål av de mange som komitéen har drøftet og løst. — Jeg kommer i min gjennomgåelse til stort sett å følge innstillingens egen disposisjon.

III. Lovutkastet innebærer på atskillige områder vesentlige endringer i forhold til den nåværende lov. Kanskje de viktigste er disse: Forslaget om å *opphøve juryen* og erstatte den med stor meddomsrett (dissens), forslaget om å *la anke i straffesaker* gå til lagmannsrett og eventuelt deretter til Høyesterett (dissens), forslaget om å avskaffe den *rettslige forundersøkelse* (enstemnighet), forslaget om å oppheve adgangen til å reise *subsidiært privat straffesak* (dissens). — Forslagene skal behandles i den nevnte rekkefølge. Senere skal en del mindre vidtgående reformforslag drøftes.

A. Forslaget om å avskaffe juryen.

Man må regne med at en vesentlig del av diskusjonen om lovutkastet vil gjelde nettopp dette spørsmål. Det er å håpe at denne debatten ikke helt vil overskygge den diskusjon man bør få også om mange andre viktige spørsmål. Man kan ane faren for at betydningsfulle reformforslag ikke får den oppmerksomhet de fortjener, fordi den vesentlige interesse vil rette seg mot juryspørsmålet.

Åtte av komitéens ni medlemmer går inn for avskaffelse av juryen — bare høyesterettsadvokat Ragnar Christophersen vil beholde den. Men hans dissens er begrenset, for så vidt som han foreslår at man bare skal ha jury ved førstegangsbehandling av mer alvorlige straffesaker. Fornyet behandling skal altså *ikke* gå for jury.

Flertall og mindretall stiller opp argumentene klart og oversiktlig; en fyldig historikk og fremstilling av utenlandsk rett er med. Det er av interesse å notere at av de ca. 4 000 straffesaker som behandles årlig ved våre domstoler, er det bare 200 som går for jury (omtrent halvparten som førsteinstanssaker og halvparten som fornyet behandling).

Komitéens oversikt over fremmed rett viser at juryordningen lenge har vært på retur. Det gjelder også i England og USA, selv om den har en viss anvendelse i mer alvorlige saker. I Finland har man ikke jury, heller ikke i Sverige, unntatt for en liten gruppe straffesaker (saker om trykkefrihet). I Danmark har man bare jury ved førsteinstansbehandling, omtrent den samme ordning som mindretallet foreslår for oss. I Island deltar ikke legdommere i det hele tatt i straffesaker.

Flertallet, som vil avskaffe juryen og erstatte den med stor meddomsrett, anfører følgende argumenter for forslaget (noe summarisk referert, se innstillingen s. 81—84):

1. Under domsmannssystemet er avgjørelsen resultatet av et samarbeid mellom rettens juridiske og lege medlemmer, hvor hver enkelt kan bidra med sine særlige forutsetninger. Et slikt samarbeid ansees som den beste garanti for en saklig, allsidig overveiet og juridisk korrekt avgjørelse.

2. En annen fordel ved det foreslåtte system er at man i stedet for juryens ja- eller nei-svar på skyldspørsmålet får en utførlig domsbegrunnelse som forklarer domsutfallet og muliggjør Høyesteretts prøvelse av rettsanvendelsen. I dag vil det normalt ikke være mulig for Høyesterett å prøve om juryen har anvendt loven riktig. En frifinnende eller fellende kjennelse kan derfor bero på en rettslig misforståelse som ikke behøver å bli kjent, eller som mer eller mindre tilfeldig blir kjent, se f. eks. Rt. 1950 s. 322. I dette tilfelle var en person funnet skyldig i forsettlig drap ved en misforståelse fra juryens side. Misforståelsen ble imidlertid oppklart, dommen ble opphevet og vedkommende ble senere dømt for legemsbeskadigelse med døden til følge.

Det samarbeid mellom de juridiske dommere og rettens lege medlemmer som domsmannssystemet fører med seg, har betydning utover den enkelte sak. Særlig betyr kontakten meget for fagdommernes kjennskap til den alminnelige rettsfølelse.

3. En ulempe ved juryordningen, som ordningen med stor meddomsrett ikke medfører, er at kompetansedelingen mellom jury og rett er meget komplisert og vanskelig å praktisere.

4. Kompetansedelingen medfører også at forhandlingene blir omstendelige og tidkrevende. I enkelte saker kan spørsmålene som juryen skal ta standpunkt til bli så mange og innviklede at det ikke er lett — selv etter lagmannens rettsbelæring — å beholde oversikten. Faren for at enkelte medlemmer av juryen ikke vet hva de svarer på, vil lett være til stede i slike saker.

5. Det er anført til fordel for juryen at den kan frifinne i strid med loven. Flertallet peker på at juryen ikke har en slik kompetanse etter gjeldende lov, idet jurymedlemmene må avgi forsikring om at de skal dømme etter loven. Det kan hevdes at det likevel hender at juryen setter seg utover loven, og at dette er et gode. Flertallet anfører at det kanskje var slik før i tiden, da straffene var meget strenge og man manglet adgang til å gi beetinget dom. Det stiller seg annerledes i dag, hvor sikkerhetsventilene er mange.

Det er derfor ikke noe behov for å sette seg utover lovens regel. En slik praksis vil for øvrig lett virke som et lotteri, idet det vil bero på en tilfeldighet om tilstrekkelig mange av juryens medlemmer handler i strid med sin plikt til å dømme etter loven.

Mindretallet, Christophersen, mener at det ligger en så stor verdi i jurysystemet at det bør beholdes „innenfor et bestemt avgrenset, men viktig område, nemlig for så vidt angår de saker som innbringes til behandling av lagmannsretten i første instans, m. a. o. kjernen i det sakskompleks som etter vår gjeldende straffeprosessordning behandles med lagrette. Disse saker gjelder særlig alvorlige forbrytelser, belagt med strenge straffer“ (s. 84). Det følger av statistikken referert foran at uenigheten gjelder hvordan de ca. 100 særlig alvorlige straffesaker om året skal behandles. Det er en forutsetning for mindretallets forslag at fire av juryens medlemmer skal delta i straffutmålingen. Som kjent avgjøres i dag straffen av tre fagdommere (retten). Flertallet slutter seg subsidiært til dette forslag.

Mindretallet anfører følgende grunner, også noe summarisk gjengitt, for å beholde juryen ved behandling av straffesaker for lagmannsrett i første instans:

1. Man kan ikke legge så stor vekt på den kritikk som har være fremsatt mot juryen, f. eks. i tilknytning til enkelte diskutabile avgjørelser. Også andre domstoler avsier undertiden tvilsomme dommer, men på grunn av den store interesse for jury-sakene, blir kritikken lett gjenstand for en uforholdsmessig stor oppmerksomhet.

2. Mindretallet ser det ikke som noen mangel ved juryen at den må begrense sitt svar til ja eller nei. Fordelene ved å anføre domsgrunner ansees overdrevne. Det heter i denne forbindelse:

„På den annen side kan det meget vel tenkes i en alvorlig straffesak å foreligge til vurdering handlinger utløst under en slik åndelig påkjenning og i en slik mental spenningstilstand, at nettopp den mest samvittighetsfulle og ansvarsbevisste dommer — hvis eneste hensikt er å komme frem til det riktige domsresultat — er glad for å kunne begrense sitt svar på skyldspørsmålet til det nakne ja eller nei. I slike saker vil jury-ordningen være å foretrekke“ (s. 84).

3. Videre anfører mindretallet at i et ikke ubetydelig antall saker vil „formentlig den domsbegrunnelse som en stor meddomsrett gir for sitt resultat i skyldspørsmålet, i realiteten svare til — og ikke gå synderlig ut over — hva man i jurysystemet får i konsentrert form i spørsmålet til lagretten og dennes svar“ (s. 84).

4. Mindretallet reiser spørsmålet om formålet med en straffeprosesslov er å få flest mulig „riktige“ avgjørelser, eller om formålet er å unngå flest mulig uriktige domfellelser. Svaret er at det siste er viktigst, og det hevdes i den forbindelse at overgang til stor meddomsrett vil svekke tiltaltes stilling i forhold til jury-systemet.

5. Når det gjelder de skjønnsmessige spørsmål som også inngår i avgjørelsen av skyldspørsmålet, f. eks. om tiltalte i en bil-draps-sak har opptrådt så uaktsomt at han må straffes for uaktsomt drap, er etter mindretallets oppfatning juryen minst like vel egnet til å treffe en riktig avgjørelse som en stor meddomsrett.

6. Videre legger mindretallet vekt på den dobbelte garanti som ligger i at retten i visse tilfelle kan sette juryens kjennelse til side, slik at saken kan komme opp for ny lagmannsrett.

7. Endelig mener mindretallet at juryordningen er den som er best egnet til å aktivisere og holde ved like allmenhetens tillit og interesse for strafferettspleien.

Hvis man skal driste seg til å veie argumentene mot hverandre, er det én ting som slår en: Mens de fleste argumenter for jury er diskutabile i den forstand at det er tvilsomt om de påståtte gode virkninger er reelle, er det åpenbart at de fleste argumenter mot jury er holdbare. Det er f. eks. uomtvistelig at noen dialog med utveksling av erfaringer og meninger mellom fagdommere og legdommere ikke er mulig under jurysystemet. Siden man under andre livsforhold anser en åpen meningsutveksling som et gode, kan man spørre om hvorfor dette ikke skal gjelde i lagmannsretten. Begrunnelsen for den nåværende ordning er kjent nok: Juryen var ment som en demokratisk garanti. Det som var hovedspørsmålet i straffesaken — avgjørelsen av skyldspørsmålet — skulle ligge under legfolk, tiltaltes likemenn. Den tanke var også fremme at legfolk var bedre egnet til å avgjøre skyldspørsmålet enn fagdommere, som på den annen side hadde særlige forutsetninger for å bestemme den strafferettslige reaksjon.

Det er vel neppe noen i dag som vil påstå at legfolk er bedre egnet til å avgjøre skyldspørsmålet — dets faktiske og rettslige sider — enn fagdommerne. Juryens fortrinn må i tilfelle bestå i at den har et mer åpent syn for tvil enn fagdommerne. Som det er blitt sagt: Fagdommerne har lett for i tiltalte å se „den rette mann på den rette plass“, og det kan føre til at de legger større vekt på forhold som taler for skyld enn bevisene skulle tilsi.

Det er ikke mulig å gi noe empirisk belegg for en slik påstand. For øvrig ligger argumentet noe på siden, fordi det ikke er aktuelt å legge avgjørelsen til fagdommerne alene.

Det som valget står mellom er stor meddomsrett og en ordning som medfører at bare legfolk avgjør skyldspørsmålet i de mest alvorlige sakene. Man kan spørre om det er noe som tyder på at juryen innebærer en større garanti for den uskyldig tiltalte. Mindretallet går ut fra dette, men vi *vet* lite om så er tilfellet. Juryen er lite utforsket, men noe erfaringsmateriale har vi da fått gjen-

nom årene, og dette taler ikke bare til juryens fordel. Det kunne være fristende å gjengi noe av det enkelte av rettens pålitelige tjenere på begge sider av skranken har kunnet fortelle i årenes løp om juryen, men slikt muntlig materiale bør kanskje holdes utenfor argumentasjonen, selv om det ikke er mulig å utelukke det når man skal gjøre seg opp sin personlige mening. Men noen nedtegnelser gjort av en mangeårig vaktbetjent ved Oslo tinghus og sendt daværende lagmann (nå høyesterettsdommer) Per Anker må vel kunne gjengis. Notatet ble av Anker tilstillet Lov og Rett og er trykt i 1962-årgangen s. 192. Det som står der — sammenholdt med de mange muntlige beretninger — kan tyde på at juryen ville tape atskillig av sin glans om folk flest fikk et nærmere kjennskap til det som undertiden skjer bak de lukkede dørene. Observasjonene kan, for å sitere en jury-tilhenger, Knut Blom, få „hårene til å reise seg på hodet til noen hver“ (l. c. s. 237). Han spør hva myndighetene akter å gjøre i sakens anledning. Førstelagmann Thor Breien skriver bl. a. i sitt svar at i „en by av Oslos størrelse og med de antall lagrettemenn som skal velges vil man vel vanskelig kunne oppnå den samme sikkerhet“ (l. c. s. 275).

Per Anker opplyser samme sted at noen av de uttalelser som vaktbetjenten gjengir kanskje kan avskrives som ørkesløst pauseprat, „fleip“, men sikkert ikke alle. Det heter så: „Jeg har fra pålitelig hold fått gjengitt hvordan medlemmer av lagretten har levert like groteske begrunnelser for sin stemmegivning“. Han tilføyer at han ikke kjenner til noe tilfelle hvor dette har gått utover tiltalte.

Men noen garanti har man ikke for dette, selv om ordningen med kvalifisert flertall medfører at det skal nokså meget til for at så skal skje.

Hvis man først godtar at juryen undertiden legger vekt på helt irrelevante momenter — noe som vi har gode eksempler på i bl. a. bildrapssaker fra den senere tid — kan man ikke utelukke at det også kan gå utover tiltalte. Til dette kommer faren for rene misforståelser av rettslige eller faktiske momenter.

Risikoen for feilslag til skade for tiltalte er vel større enn ellers hvor tiltalen gjelder en handling som kaller på den sterke fordømmelse, hvor tiltalte gjør et dårlig inntrykk i retten, eller hvor det er et dårlig forsvar og et særlig godt aktorat. Jeg er i liten tvil om at medvirkning av fagdommere vil bety øket sikkerhet for tiltalte i disse tilfelle.

Det er blitt hevdet at legdommerne ville miste mange av sine ellers fortrinlige egenskaper, dersom de kommer under påvirkning av fagdommere i en stor meddomsrett. Som kjent går forslaget ut på at det skal være 3 fagdommere og 6 legdommere ved førsteinstansbehandling i lagmannsretten.

Jeg tror at frykten for at legdommerne skal komme under urimelig innflytelse fra et mindretall fagdommere, er ugrunnet. Tidligere hadde den antagelig noe for seg, men neppe under våre dagers forhold. Embetsstanden befinner seg ikke lenger på noen pidestall, og det gjelder også dommerne.

Formodningen om de fleste legdommeres evne og vilje til å hevde en personlig mening, bekreftes også av erfaringene i herreds- og byretten. Her er som kjent dissenser ganske vanlig; undertiden overstemmer de to legdommere fagdommeren. Det kan hevdes at situasjonen blir en annen når domsmennene står overfor *flere* fagdommere, men dette er vel løs antagelse, særlig på bakgrunn av at det etter forslaget skal være dobbelt så mange legdommere som fagdommere. Etter min erfaring er legfolk ikke noe mindre selvstendige enn fagfolk, når man har med dem å gjøre i råd, komitéer m. v. Mitt inntrykk er at selvstendighet er en egenskap som har lite med faglig bakgrunn å gjøre. Rekrutteringsmåten til legdommer-gruppen medfører at man svært ofte får folk som gjennom aktiv deltagelse i politikk eller samfunns-liv ellers er vant til å opptre selvstendig.

Det er for øvrig et spørsmål om det ikke ville bli lettere å få kvalifiserte legdommere til en stor meddomsrett enn til en jury, slik at legmannselementets kvalitet kan bli høynet. For det første trenger man langt færre legdommere etter flertallsforslaget, seks i førstinstanssaker for lagmannsrett og fire i ankesaker. For det annet vil det antagelig være mer tiltrekkende å delta sammen med fagdommerne og på like linje med dem. Man kan neppe se bort fra at den nåværende ordning oppleves av mange jurymedlemmer som en form for diskriminering, avsondret som de er under hele saken, utsatt for belæring av aktor, forsvarer og til slutt lagmann, uten synderlige praktiske muligheter for å meddele seg under sakens gang. Jeg kan ikke forstå annet enn at det for normalt aktive folk må være en påkjenning å sitte på jurybenkens isolat time etter time, undertiden dag etter dag, og bli belært av fagjuristene. Det skulle forundre meg meget om ikke de aller fleste ville foretrekke å delta som fagdommernes jevnbyrdige, ta kaffepause sammen med dem og drøfte jus og faktum med dem.

Dette spørsmål skulle forresten ha vært av interesse å få empirisk belyst. Det hadde også vært nyttig å vite mer enn komitéen kan opplyse om erfaringene i andre land, hvor man har forlatt jursystemet til fordel for ordningen med stor meddomsrett.

Som foran nevnt er flere av de positive virkningene ved å avskaffe juryen hevet over tvil, mens noen av fordelene ved å beholde juryen synes mer diskutabile.

F. eks. må det normalt være et gode å få *domsgrunner* også i lagmannsrettssaker. Både for tiltalte og andre impliserte må det

være en fordel å få kjennskap til hva domstolen bygger på. På andre områder betraktes det nærmest som en menneskerett å få en begrunnet avgjørelse — det er her nok å minne om den nye forvaltningsloven. Man kan spørre om hvorfor det skal være annerledes når det gjelder de vitale domstolsavgjørelser.

Domsgrunner vil ikke bare tilgodese et rimelig mentalhygienisk krav om å få kjennskap til hva som har vært avgjørende for retten. Men — og det er fra et rettssikkerhetssynspunkt viktigere — begrunnelse vil også muliggjøre en overprøving av avgjørelsen på en helt annen måte enn i dag. Høyesterett vil f. eks. få muligheter for å kontrollere om retten har bygget på en for streng eller for mild aktsomhetsnorm, om den har trukket grensen mellom faktisk og rettslig villfarelse riktig, om den har forstått straffelovens forsøksbegrep rett osv.

Når mindretallet anfører at spørsmålsskriftet sammenholdt med juryens svar gir nesten like god begrunnelse „i et ikke ubetydelig antall saker“, holder det neppe stikk (s. 84). Tar man for seg en tilfeldig gruppe underrettsdommer, hvor man i dag har begrunnelse, og sammenlikner med de meget snaue lagmannsrettsdommer, får man et overbevisende inntrykk av forskjellen. Til dette kommer, hva som vel er viktigst i denne sammenheng, at man ville få en særlig inngående begrunnelse i de tilfelle som volder tvil — hvor man altså av hensyn til en mulig overprøvelse nettopp trenger begrunnelse best.

Endelig kan det nevnes som en fordel ved ordningen med stor meddomsrett at man unngår de vanskelige avgrensningsspørsmål som kompetansedelingen mellom jury og rett reiser. Dette kompliserer ikke bare saksbehandlingen i lagmannsrett, men gjør også lovens ankesystem meget innviklet. Vi må vel åpent kunne innrømme at ikke en gang de fleste jurister trenger til bunns i dette innfløkte system.

Det er klart at verken denne eller de andre innvendingene mot juryen ville telle særlig tungt, hvis vi fant at jurysystemet alt i alt medfører større rettssikkerhet for borgerne.

Som man vil forstå, er min konklusjon at den ikke gjør det. Jeg tar da i betraktning at det vil bli lettere å få ansvarsbevisste, dyktige og selvstendige meddommere ved et meddomsrettssystem enn et jurysystem. Man bør for øvrig — uansett hvilken ordning som velges — prøve å gjøre deltagelsen i juryen mer tillokkende enn i dag. Det må f. eks. være selvsagt at ingen som deltar som legdommer normalt skal tape økonomisk på det.

Som sluttord når det gjelder drøftelsen av juryen kan siteres hva Straffeprosesslovkomitéens formann nylig sa i en avisdiskusjon da han ble spurt hvilken ordning han selv ville foretrekke hvis han var tiltalt for en alvorlig forbrytelse: „Hvis jeg var skyldig, ville jeg ikke betenke meg på å velge jury. Var jeg uskyl-

dig, ville jeg tenke meg godt om“. -- Jeg tror denne uttalelse rammer noe vesentlig. Mens jurysystemet gir den *skyldige* øket sjanse til frifinnelse, gir den neppe den *uskyldige* større garanti enn meddomsrettssystemet.

B. Forslaget om at lagmannsretten blir ankeinstans.

Som nevnt er det også når det gjelder dette forslag, dißsens i komitéen. Flertallet finner at tiden er inne til å gi lagmannsretten prinsipielt samme stilling i straffesaker som i tvistemål, slik at overprøvning av herreds- og byrettsdommer i sin alminnelighet skal høre under den — med Høyesterett som tredje instans for de mest betydningsfulle saker. Mindretallet — Andenæs og Christophersen — holder på den nåværende ordning med anke direkte fra herreds- og byretten til Høyesterett.

Flertallet anfører følgende grunner for sitt syn, summarisk gjengitt (s. 110—114).

1. Det er mest naturlig at anke følger instansrekkefølgen. Slik er det i Danmark, Finland, Sverige og visstnok også i andre land, og ordningen er slik i vår sivilprosess.

2. Et annet argument er behovet for en mer betryggende behandlingsmåte i ankeinstansen, særlig når det gjelder prøvelsen av reaksjonsspørsmålet. Under ankeforhandlingen i dag for Høyesterett er det ikke adgang til å avhøre tiltalte, og retten er derfor avskåret fra å danne seg et personlig inntrykk av ham. Heller ikke kan man avhøre vitner. Oftest har heller ikke aktor eller forsvarer som fører saken i Høyesterett noe personlig kjennskap til tiltalte.

Det vil etter flertallets mening neppe være praktisk mulig å endre den nåværende ordning ved å gi adgang til umiddelbar bevisførsel i Høyesterett.

Skulle siktede og eventuelle vitner møte for Høyesterett, ville dette kunne føre til store forsinkelser og betydelige reiseutgifter. Hvis de stedlige lagmannsretter ble ankeinstans, ville man lettere kunne innkalle siktede og eventuelle vitner og sakkyndige.

3. Flertallet anfører videre at det for siktede må føles eie-dommelig og utilfredsstillende at hans sak blir avgjort i høyere instans uten at han selv er til stede og får anledning til å uttale seg.

4. På bakgrunn av vårt differensierte reaksjonssystem er det særlig viktig at rettens medlemmer får anledning til å se og høre tiltalte og eventuelle vitner. Tidligere, da det stort sett bare var tale om å utmåle en tidsbestemt straff, var det ikke så viktig å ha tiltalte til stede under ankebehandlingen. Riktignok vil det

ikke alltid være behov for å ha tiltalte i retten, men i så fall må saken kunne avgjøres uten ankeforhandling på tilsvarende måte som nå skjer i Høyesteretts kjæremålsutvalg.

I anledning av mindretallets bemerkning om at flertallet overvurderer betydningen av at ankeinstolen får se og høre tiltalte, anfører flertallet at vår prosesslovgivning så vel for straffesaker som for tvistemål bygger på det grunnleggende synspunkt at bevisførsel umiddelbart for den dømmende rett er vesentlig mer betryggende og gir sikrere resultater enn dokumentasjon av skriftlige forklaringer.

5. Den ordning som flertallet foreslår vil ikke innebære at Høyesterett blir sjaltet ut som straffedomstol. Retten vil fremdeles måtte behandle (a) anke i saker som er avgjort av lagmannsretten i første instans, (b) noen videre anker i saker som har vært behandlet av lagmannsretten som ankeinstans og (c) en del anker over herreds- og byrettsdommer som tillates brakt inn direkte for Høyesterett. Ordningen vil imidlertid medføre at Høyesterett blir avlastet for mange saker som er uten prinsipiell interesse. At Høyesterett på denne måten blir fritatt for å sitte med en „plukkrevisjon“ som like godt kan utføres av lagmannsretten, ser flertallet som en utvilsom fordel ved ordningen.

6. Flertallet legger også vekt på at lagmannsretten som ankeinstol får et legmannsinnslag når det gjelder straffutmålingen. Det foreslås at lagmannsretten i slike tilfelle settes med fire legdommere ved siden av de tre fagdommere. (Ved anke bare over saksbehandling eller lovanvendelse foreslås at legdommere ikke deltar i ankebehandlingen.)

7. Som et ytterligere moment til fordel for lagmannsretten som ankeinstol anføres at straffesaker på samme måte som sivile saker kan være preget av livsforholdene på stedet. Å gjøre lagmannsrettene til ankeinstans kan sees som ledd i en sunn desentralisering.

8. Det anføres videre for en omlegning at begrensningen i Høyesteretts kompetanse fører til at feil ved herreds- eller byrettens saksbehandling eller lovanvendelse ofte må lede til opphevelse og derav følgende ny behandling i underinstansen. Hvis lagmannsretten blir ankeinstans, vil man kunne unngå en del slike opphevelser ved at ankeinstolen tar saken opp til realitetsbehandling.

9. Til slutt anfører flertallet at hvis forslaget gjennomføres, vil Høyesterett slippe å befatte seg med saker uten prinsipiell interesse, og dens hovedoppgave vil bli den som også er den naturlige etter domstolens funksjon og virkemåte, nemlig å trekke opp de store linjer i rettsutviklingen og våke over rettsenheten.

Mindretallet anfører følgende hovedargumenter for sitt syn (s. 114—116):

1. Mindretallet er enig i at tungtveiende grunner kan anføres for flertallets forslag, men finner dem ikke utslagsgivende. At vår ordning er særegen, kan ikke være avgjørende dersom den fungerer i praksis. I et større samfunn med mer kriminalitet ville det kanskje ikke være gjørlig å gi Høyesterett den samme sentrale rolle i straffesaker som domstolen har hos oss nå. Men under våre forhold må ordningen ansees som god, selv om den ikke er uten svakheter.

2. Mindretallet mener at flertallet overvurderer betydningen av det personlige inntrykk som retten kan få av tiltalte. Det kan nok føles mer tilfredsstillende for ankedomstolen å treffe sin avgjørelse når den har fått et personlig inntrykk, men mindretallet stiller seg tvilende til om et kort møte med tiltalte under ankeforhandlingen gjør det vesentlig lettere for domstolen å vurdere hvilken reaksjon som er best egnet til å avholde ham fra nye lovovertrедelser. Mindretallet nevner også at man tidligere har hatt en tendens til å overvurdere reaksjonens betydning for prognosen. Nyere kriminologisk forskning tyder på at det mer er gjerningsmannens personlige og sosiale miljø enn den straffettslige reaksjon som avgjør om han skal falle tilbake. I de fleste tilfelle følger også reaksjonen med stor sikkerhet av rettspraksis — f. eks. skal en promillekjører normalt ha ubetinget straff, en tidligere ustraffet tyv betinget. Det blir derfor bare et mindretall saker hvor det kan være aktuelt med avhør av tiltalte, vitner eller sakkyndige i retten. Flertallet av sakene vil kunne avgjøres uten ankeforhandling.

3. Mindretallet er enig i at det vil være en fordel med avlastning av Høyesterett, men mener at den ikke vil bety så meget i praksis. De fleste straffesaker Høyesterett får er meget enkle, dessuten tas de ofte innimellom større saker og derved reduseres tomgang. Mindretallet tror derfor ikke at forslaget vil bety nevneverdig når det gjelder å få avskaffet systemet med to avdelinger i Høyesterett.

4. Mindretallet ser det som en stor fordel ved den nåværende ordning at rikets høyeste domstol, som skal trekke opp retningslinjene for strafferettspleien, har en nær kontakt med straffettslige problemer. På straffeutmålingens område kan Høyesterett vanskelig trekke opp retningslinjene på annen måte enn ved å avgjøre enkeltsaker, som kanskje ikke hver for seg har synderlig prinsipiell interesse, men som samlet gir et mønster til veiledning for de underordnede domstoler.

5. Mindretallet legger videre vekt på at den nåværende ordning hvor herreds- og byrettens dommer kan bringes direkte inn for Høyesterett, er den som hurtigst og mest effektivt varetar rettsenhet, både med hensyn til lovanvendelse og straffutmåling.

Hvis lagmannsretten blir ankeinstans, må det av hensyn til rettsenheten være en viss adgang til å bringe dens avgjørelser i ankesaker inn for Høyesterett, men en slik adgang til treinstansbehandling må både av tidsmessige og andre grunner begrenses. Enten man går mer eller mindre langt i å avskjære Høyesteretts prøvelse, er det grunn til å tro at man i en viss utstrekning må resignere overfor uensartet praksis.

Mindretallet nevner videre at mens ankesaker nå kan avgjøres forholdsvis raskt av Høyesterett, vil en ordning med fremmøte av tiltalte og vitner føre til en vesentlig forlengelse av avgjørelsen i mange saker. Også treinstansbehandling av enkelte saker vil måtte føre til forlengelse.

6. Endelig anfører mindretallet at forslaget vil bety en økt belastning av rettsapparatet. Det henger dels sammen med at man i en del saker får tre instanser i stedet for to. Fremmøte av sakkyndige, vitner m. v. i mange ankesaker vil også øke belastningen både for rettsapparatet, for aktorer og forsvarere. Reformen vil derfor kreve personalforsterkninger, og får man ikke det, vil tempoet i straffesaker, som allerede nå er lite tilfredsstillende, bli enda dårligere.

Stilt overfor de mange gode argumenter på begge sider er det ikke lett å ta standpunkt. Under atskillig tvil slutter jeg meg til mindretallet, og legger da avgjørende vekt på følgende: Retten vil i ankesaker ikke kunne bli nevneverdig bedre i stand til å utmåle den riktige eller hensiktsmessige reaksjon ved å se og høre tiltalte, slik flertallet synes å anta. Et kort møte vil tvertimot lett kunne virke villedende. Erfaringen tyder på at det inntrykk tiltalte gjør i et rettsmøte er lite å bygge på. En tiltalt med verbale evner og evne til å „te seg“, kan lett få en for mild bedømmelse, mens andre kan gjøre et ufortjent dårlig inntrykk og derfor risikere en for streng bedømmelse. Det er nå en gang slik at de opplysninger som fremgår av strafferegisteret om forstraffer, av andre offentlige registre om varigheten av jobber, forholdet til alkohol m. v. gir et langt bedre grunnlag for straffutmålingen enn et overfladisk inntrykk av tiltalte i retten.

Ved det kombinerte system man har i dag — at underretten utmåler straffen på grunnlag av saksdokumentene og det personlige inntrykk, og at Høyesterett korrigerer på grunnlag av de opplysninger som dokumentene og forsvarer/aktor gir — får man en ganske god garanti for en balansert og rettferdig avgjørelse.

Nå skal som kjent rettferdighet ikke bare skje fyllest, det er også viktig at man *ser* at så er tilfelle. I denne forbindelse spiller det selvsagt en stor rolle *hvordan* tiltalte selv bedømmer avgjørelsen av reaksjonsvalget i Høyesterett. Etter det jeg har fått opplyst fra forsvarer- og aktorhold, aksepterer de tiltalte den nåværende ankeordning som betryggende. Noen form for innsigelse mot reglene på dette punkt hører til de uhyre sjeldne unntak. Hvis dette er riktig, er det etter min mening et sterkt argument for å beholde den nåværende ordning som ellers byr på så mange fordeler.

Jeg finner særlig grunn til å fremheve den garanti ordningen gir for rettsenhet m. h. t. reaksjonsvalg, og videre den langt raskere avgjørelse man får når saken går direkte til Høyesterett uten innkalling av tiltalt, vitner m. v. De store omkostningene forbundet med flertallsforslaget må også tas i betraktning. Riktignok må man være villig til å betale for større rettssikkerhet, men hovedinnvendingen mot forslaget er jo at det neppe vil bedre rettssikkerheten.

C. Forslaget om å avskaffe den rettslige forundersøkelse.

Om dette er det enighet i komitéen. Forslaget begrunnes med at ordningen med rettslig forundersøkelse er beheftet med flere ulemper enn fordeler. Den fører til forsinkelse av rettergangen og til en uheldig gjentakelse av avhøring av vitner m. v. Det er også en ulempe at dommeren leder forundersøkelsen. Han blir på den måten mer aktiv enn han bør.

Komitéen konkluderer sin drøftelse med å foreslå at instituttet rettslig forundersøkelse avskaffes, men finner at påtalemyndigheten som en sikkerhetsventil bør ha adgang til å overlate ledelsen av det rettslige avhør til retten når der er særlig behov for det. Dette vil i realiteten svare til rettslig forundersøkelse, men da det ikke kan være grunn til å beholde betegnelsen for disse sjeldne tilfelle, foreslås den avskaffet.

Det gjenstår å slutte seg til konklusjonen og til begrunnelsen som virker overbevisende.

D. Forslaget om å sløyfe adgangen til å reise subsidiært privat straffesak.

Komitéens flertall foreslår at adgangen til privat påtale skal begrenses til de såkalte ubetinget private straffesaker, og at den skal oppheves for de subsidiært private straffesaker. Mindretallet, Backer, Harbek og Leivestad, mener at adgangen til subsidiært privat straffesak bør beholdes, og legger særlig vekt på den betydningen adgangen har for tilliten til strafferettspleien.

Jeg synes mindretallets syn har meget for seg. Man kan iallfall ikke — slik som flertallet synes å ville gjøre — legge særlig vekt

på at rettsinstituttet brukes lite i praksis. For det første har det — som mindretallet er inne på — sin verdi at adgangen til å reise privat straffesak står åpen. Etter tallene for 1961—65 er det gjennomsnittlig et par private straffesaker om året. Antagelig har langt flere overveiet å reise sak, men de fleste har resignert p.g.a. det arbeid og den økonomiske risiko som en privat straffesak er forbundet med. Men én ting er å unnlate å reise sak etter moden overveielse, noe helt annet er det om adgangen skulle være stengt. Dette ville hos den enkelte lett kunne føre til en følelse av maktesløshet og bitterhet over påtalemyndighetens avgjørelse. Man kan for øvrig ikke se bort fra at den sikkerhetsventil som ligger i adgangen til å reise privat straffesak bidrar til å øke påtalemyndighetens aktsomhet m.h.t. å henlegge saker på tvilsomt grunnlag. Påtalemyndigheten har i det hele tatt en så sterk stilling i dag — uten at det er tilsvarende sterke rettssikkerhetsgarantier — at det er meget betenkelig å styrke denne stilling ytterligere.

Det er derfor grunn til å beholde adgangen til å reise subsidiært privat straffesak. Ulempene er også som nevnt forsvinnende, idet adgangen brukes så sjelden i praksis.

Den samlede komité er inne på at meget taler for å oppheve adgangen til å anlegge såkalt ubetinget privat straffesak. I virkeligheten er denne adgang, som stort sett gjelder bagatellmessige forhold, langt dårligere begrunnet enn adgangen til å reise subsidiært privat straffesak. Noe særlig behov for ubetinget private straffesaker er det derfor neppe, med ett viktig unntak: adgangen til å reise privat ærekrenkelsessak. Hvis man uten videre opphevet denne adgang, ville det i praksis bety at de fleste ærekrenkede ble rettsløse. Det hører som kjent til sjeldenhetene at påtalemyndigheten aksjonerer på grunnlag av en ærekrenkelse.

Det er imidlertid et spørsmål om det er grunn til å beholde adgangen til å reise ubetinget privat straffesak av den grunn. Ærekrenkelsessaker kunne like gjerne gå i sivilprosessens former, noe de gjør i mange andre land. Riktignok ville det da ikke bli anledning til å få saksøkte *straffedømt*, men denne adgang spiller liten rolle i praksis i dag. Det som i de aller fleste tilfelle er hovedsaken for saksøkeren, er å få det ærekrenkende utsagn mortifisert og eventuelt bli tilkjent erstatning. Straffekravet er underordnet, og bør vel også være det. Risikoen for mortifikasjon, erstatningsansvar og ansvar for saksomkostninger skulle også fullt ut vareta de preventive hensyn. Straffekravet bør bare kunne fremsettes i de grovere tilfelle, hvor påtalemyndigheten finner grunnlag for å aksjonere.

Komitéen er inne på disse spørsmål, men finner at de griper så dypt inn i straffelovens ærekrenkelseskapitel at de ikke naturlig faller inn under mandatet.

IV. Det gjenstår å gjøre rede for endel mindre vidtgående endringsforslag som komitéen har fremsatt. Dette innebærer ikke at spørsmålene alltid er mindre *viktige*.

1. Påtalemyndigheten og påtalen.

Her foreslås flere endringer. For det første foreslår komitéen at de påtaleavgjørelser som nå treffes av Kongen (dvs. regjeringen) blir lagt til riksadvokaten, men likevel slik at regjeringen fremdeles skal ha instruksjons- og omgjøringsrett.

Dette må sies å være en forenkling av systemet og dessuten en konsekvens av praksis. Som kjent er det mer i formen enn realiteten at regjeringen i dag er øverste påtalemyndighet. For det annet foreslår komitéen en forenkling av de nåværende kompetanseregler når det gjelder å utferdige tiltale, forelegg eller å erklære anke. På dette område betyr lovforslaget en nødvendig opprydding i den jungel man har i dag. Som kjent er det ikke lett på grunnlag av den nåværende lovtekst å finne ut av lovens ordning.

Når det gjelder utøvelse av påtalemyndighet, har man beholdt ordningen med at politimestrene har påtalemyndighet i forseelssaker, statsadvokatene i de fleste forbrytelsessaker. Men man har myket opp systemet ved at politiinspektører, -adjutanter og -fullmektiger kan reise tiltale i forseelssaker.

Den nåværende kompetanseordning om påtaleunntatelse bevares i store trekk. Som kjent er det i dag politiet som gir påtaleunntatelse i forseelssaker, mens det i forbrytelsessakene er riksadvokaten som avgjør spørsmålet etter innstilling fra statsadvokaten.

Ordningen i dag fører til at det ikke er noen god kontroll med de tilfelle hvor statsadvokaten *ikke* innstiller på påtaleunntatelse; her kan nok også praksis variere en del, enda riksadvokaten gjennom rundskriv og på annen måte forsøker å legge grunnlaget for en mest mulig ensartet praksis. Det er et spørsmål om man ikke burde få en regel om at statsadvokaten har plikt til å forelegge for riksadvokaten spørsmålet om å unntate påtale i de tilfelle hvor han fraviker innstillingen fra politiet, eller saken av andre grunner fremstiller seg som tvilsom.

Man ville på den måten kunne oppnå en større grad av overveieelse, og en større grad av likhet når det gjelder de tilfelle hvor påtaleunntatelse ikke gis. Riktignok kan det hevdes at spørsmålet ikke har så stor betydning, fordi retten normalt vil gi betinget dom dersom saken burde ha vært avgjort med påtaleunntatelse. Det er imidlertid et ganske stort sprang mellom reaksjonen på taleunntatelse og betinget dom.

Selv om man i dag ikke har noen regel om at riksadvokaten skal avgjøre saken i tilfelle hvor det kan være grunn til å *over-*

veie påtaleunntatelse, vil tiltalte likevel i praksis kunne oppnå en slik prøvelse ved å påklage til riksadvokaten statsadvokatens beslutning om å reise tiltale. Komitéen er inne på dette og reiser i den forbindelse spørsmålet om det ikke kan være grunn til i straffeprosessloven å instituere en alminnelig klagerett både for siktede og fornærmede, i likhet med den som nå er lovfestet på andre forvaltningsområder, se fvl. §§ 28 flg., jfr. § 4. Komitéen finner ikke grunn til å foreslå slike regler i loven og peker i den forbindelse på at den klageadgang som siktede og fornærmede i dag faktisk har, i flere henseender går videre enn den klagerett som gjelder etter forvaltningsloven. Å lovfeste en så vid klageadgang kan det vanskelig bli tale om, sier komitéen, uten å begrunne dette nærmere. Man skulle tro at siden man først har en utstrakt klageadgang i praksis, kan det ikke være særlig betenkelig å lovfeste den.

Komitéen anfører at hvis man først skulle lovfeste klageadgangen, burde det vel i forbindelse med underretningen om påtaleavgjørelsen også gis opplysning om adgangen til klage, slik som etter fvl. § 27 tredje ledd. Komitéen er redd for at dette vil kunne føre til misbruk av klageretten, f. eks. fra siktedes side i treningsøyemed. Også for fornærmedes vedkommende kan det være risiko for at en uttrykkelig meddelelse om klageadgangen kunne virke som en oppfordring til å klage (s. 174—75).

Komitéen antar derfor at en formalisering av den klageadgang som i dag eksisterer alt i alt ville medføre flere ulemper enn fordeler. Jeg stiller meg tvilende til dette, og har vanskelig for å forstå at det ville være så betenkelig å gjøre siktede og fornærmede kjent med en adgang de faktisk har. Jeg er redd for at den nåværende ordning — eller mangel på ordning — medfører en betydelig risiko for ulikhet for loven, for så vidt som de velorienterte, og særlig de som har en advokat, vil benytte seg av klageadgangen, mens andre på grunn av uvitenhet vil avfinne seg med sin skjebne. Det er nok så at den nåværende ordning byr på arbeidsbesparende fordeler for påtalemyndigheten — og det er vel i første rekke disse komitéen sikter til når den konkluderer med at den nåværende ordning har flere fordeler enn ulemper — men dette kan neppe være avgjørende. Det er i denne forbindelse grunn til å minne om hva komitéen så treffende bemerker i en annen sammenheng hvor ulempene ved en rettssikkerhetsgaranti drøftes: Rettssikkerhet koster, men det er ikke noe avgjørende argument mot den.

Det er dobbelt grunn til å formalisere klageadgangen, og samtidig gi regler om at vedkommende skal gjøres kjent med den, siden rettssikkerhetsgarantiene ellers er så sparsomme når det gjelder påtalemyndighetens virksomhet. Hvis man frykter for at en meddelelse om klageadgang vil føre til for mange klager, var

det en mulighet å begrense meddelelesesplikten til bare å gjelde den *siktede* i saken, slik at fornærmede ikke har krav på noen slik meddelelse. Det er klart at avgjørelsen normalt har størst betydning for siktede. Det reises f. eks. tiltale i tilfelle hvor saken rettelig skulle ha vært henlagt eller avgjort med en påtaleunnlatelse. Eller det velges sikring i anstalt i tilfelle hvor sikring skulle ha skjedd i frihet.

Om man innfører en slik formalisert klageadgang, oppstår likevel spørsmålet om kontroll med riksadvokatens avgjørelser. Selv om en siktet eller fornærmet kan klage til regjeringen, vil en slik adgang neppe spille noen rolle i praksis. Av mange grunner vil regjeringen være — og bør også være — ytterst varsom med å gripe inn i riksadvokatens avgjørelser.

Adgangen til klage til ombudsmannen er for så vidt av større betydning, selv om han ikke har noen avgjørelsesmyndighet.

Det er et vanskelig spørsmål hvordan man skal få styrket rettsikkerheten på dette område. Komitéen er inne på muligheten av å innføre en form for judisiell kontroll, f. eks. å gi en siktet eller fornærmet adgang til å klage til Høyesteretts kjæremålsutvalg over avgjørelsen av påtalespørsmålet.

Komitéen tar med rette avstand fra en slik løsning, som ville gi Høyesterett en innflytelse på administrative spørsmål den neppe bør ha. Men det er andre muligheter. Tanken om å organisere den øverste påtalemyndighet som et kollegialt organ nevnes av komitéen og avvises, men uten noen egentlig begrunnelse. Forklaringen er vel at en slik løsning virker fremmed. Men man kan spørre om hvorfor viktige avgjørelser om tiltale, sikring m. v. skal treffes av en enkelt person, når beslektede — om enn ofte mer vidtrekkende — avgjørelser treffes av kollegiale organer på domstolsplanet. Når det gjelder domstolsbehandlingen, har man også, ved siden av et velutviklet ankesystem, en rekke innebygde rettssikkerhetsgarantier som kontradiktorisk behandling, krav om begrunnelse m. v.

Jeg har i en annen sammenheng pekt på det betenkelige ved at sikrings- og benådningsspørsmålet avgjøres av enkeltpersoner i påtalemyndighet eller departement, uten egentlig kontradiktorisk behandling, og at det kunne være grunn til å legge slike avgjørelser til et kollegialt organ på samme måte som man gjør i enkelte andre land.²⁾

Jeg tror en del kan tale for å organisere også riksadvokatembe- tet som et kollegium. Dette kunne for øvrig også skje på statsadvokatplanet. En kollegial drøftelse ville sikre en grundigere belysning av de spørsmål som skal avgjøres, og man vil oppnå

²⁾ Se nærmere min artikkel Benådningsinstituttet i kriminalrettslig belysning, Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1959 s. 1—17.

større sikkerhet mot å få avgjørelser preget av en enkelt persons fordommer, indisponerthet, eller andre uheldige forhold.

Svakhetene ved vår nåværende ordning vil i noen grad kunne avhjelpes ved grundig utredning av saken i de underordnede påtaleinstanser. Det vil også være en viss garanti mot åpenbart uriktige avgjørelser om saken *drøftes* kollegialt, selv om beslutningen treffes av en enkelt embetsmann. Ved riksadvokatembetet og det største statsadvokatembete har man i dag et faglig miljø som den besluttende embetsmann kan dra nytte av, mens i de øvrige distrikter er statsadvokaten uten slik støtte. Jeg reiser spørsmålet om man iallfall ikke kunne ha større statsadvokatkontorer med to eller tre statsadvokater, slik at mulighetene for kollegiale overlegninger blir bedre enn i dag. Med nåtidens gode kommunikasjoner skulle ikke større enheter medføre ulemper av betydning.

Hvis man skal beholde den nåværende ordning med den nokså suverene påtalemyndighet, er det nærliggende å se etter *andre* garantier som kan sikre en riktig avgjørelse.

På andre områder ansees *begrunnelseskravet* som en viktig rettssikkerhetsgaranti. Stort sett er den tid slutt da viktige avgjørelser kommer som et ubegrunnet dekret fra oven. Særlig stilles det store krav til domstolenes begrunnelser, men den nye forvaltningslov krever at også forvaltningsorganene normalt skal begynne sine avgjørelser.

Straffeprosesslovkomitéen drøfter spørsmålet om påtalemyndigheten bør ha plikt til å begrunne sine avgjørelser, men kommer etter en meget snau argumentasjon til at man *ikke* bør stille formelle krav på dette punkt. Det nevnes i den forbindelse at en viss begrunnelse alltid vil fremgå av selve avgjørelsen, f. eks. avgjørelsesformen „henlagt på grunn av bevisets stilling“ eller „henlegges som foreldet“. Komitéen nevner videre at påtaleavgjørelsene ikke skal fremtre som dommer, og at det ofte vil være best i samsvar med takt og hensynsfullhet overfor de impliserte ikke å gi noen begrunnelse (s. 175).

Jeg kan være enig i meget av dette, men det løser ikke alle spørsmål. Man burde iallfall kunne stille krav om at det klart fremgår *på hvilket rettsgrunnlag* avgjørelsen treffes. Det er videre et rimelig krav at man ikke angir et annet rettsgrunnlag enn det som etter begrunnelsen synes å være det reelle. Det hadde vært naturlig for komitéen å komme inn på disse spørsmål, særlig på bakgrunn av påtalemyndighetens avgjørelse i noen saker som har vakt stor offentlig oppmerksomhet. Jeg sikter bl. a. til henleggelsen av saken mot de ansvarlige for boken „Sengehestene“, for teaterstykket „Kassandra“ og for fjernsynsstykket „Riten“. I den første sak gjaldt mistanken overtredelse av porno-

grafiparagrafen, i den andre blasfemibestemmelsen og i den tredje begge straffebud.

Det påfallende ved disse avgjørelser var at henleggelsesformen „etter bevisets stilling“ ble brukt, enda så vidt jeg kan se, bevisene var klare nok. De forelå i bokform, på teatrets scene eller på videobånd. Tvil om de subjektive vilkår for straff, kan neppe ha spilt inn. Ser man nærmere på den begrunnelse som ble gitt fra påtalemyndighetens side, pekte den i retning av *påtaleunntatelse*.

Man kan så spørre hvorfor denne avgjørelsesmåte ikke ble valgt. Det er ikke lett å lese hjerner og nyrer, men man kan iallfall gjette på at sakene ble henlagt „etter bevisets stilling“, fordi en påtaleunntatelse ikke ville bringe forholdet ut av verden, idet de ansvarlige ville benytte seg av sin adgang til å få skyldspørsmålet avgjort av retten etter strpl. § 85 siste ledd. Dermed ville påtalemyndigheten få den sak på halsen som den gjerne ville slippe. Det kan også ha spilt en rolle at påtaleunntatelse i tilfelle måtte ha vært gitt av regjeringen, se strpl. § 89 nr. 2, jfr. § 91 tredje ledd.

Jeg kan forstå påtalemyndighetens dilemma, selv om løsningen vanskelig kan godtas. Betenkelighetene er at man fratar siktede adgangen til å få prøvet skyldspørsmålet ved å kalle avgjørelsen noe annet enn den virkelig er. Man setter i begrunnelsen skyldigstempelet på ham, men berøver ham en rettssikkerhetsgaranti etter loven.

Jeg synes det hadde vært naturlig om Straffeprosesslovkomitéen hadde drøftet det prinsipielt betenkelige ved denne praksis og behovet for reform.

Et nytt spørsmål som gjelder påtalemyndighetens begrunnelse, og som komitéen drøfter, angår *den form* som benyttes når en sak henlegges etter bevisets stilling.

Komitéen kommer med rette til at man her ikke kan kreve noen inngående begrunnelse. Påtalemyndigheten kan f. eks. ikke si at bevisene mot NN er meget sterke, men at det likevel er grunn til å henlegge saken fordi lagmannsretten dessverre vil frifinne ham.

Man kan derfor være enig i at en nøytral form bør velges, men spørsmålet er om den nåværende form er tilstrekkelig nøytral.

Om dette uttaler komitéen:

„Det er heller ikke mulig generelt å erstatte formen „bevisets stilling“ med et annet og mer nøytralt uttrykk. Ikke sjelden er bevisene ganske sterke selv om de ikke er sterke nok til fellelse. På den annen side ser man også at uttrykket „bevisets stilling“ kan bli oppfattet forskjellig. Undertiden synes man i pressen å slutte at når en sak henlegges etter bevisets stilling, har forfølgningen vært ubeføyet“ (s. 277).

Dette virker verken klart eller overbevisende; det er vanskelig å forstå at det ikke skulle være mulig å finne en mer nøytral form. Det har som kjent lenge vært rettet kritikk mot den nåværende henleggelsesformen, og det er på tide å gjøre noe med den. En tanke til overveielse er å gå over til å bruke bare uttrykket „henlegges“, så får motsetningen til henleggelse p.g.a. manglende påtalebegjæring, foreldelse m. v. komme til uttrykk ved at man i disse tilfelle presiserer henleggelsesgrunnene nærmere.

2. Siktete og hans forsvar.

En viktig endring etter forslaget er at eksaminasjonen av siktede i retten prinsipalt skal foretas av aktor og forsvarer, ikke av dommeren. Den eksaminasjon som dommeren i dag foretar harmonerer dårlig med den upartiske og tilbaketrukne stilling han bør innta i prosessen.

En annen viktig endring er at retten til å få beskikket offentlig forsvarer foreslås utvidet. For det første skal siktede ha forsvarer også i forhørsretten når det er spørsmål om å idømme høyere ubetinget fengselsstraff enn 6 måneder. Dessuten skal siktede ha forsvarer i saker som går for meddomsrett når påtalemyndigheten vil påstå dom på ubetinget fengsel eller sikring. Dette er en påkrevet reform. Men det er også påkrevd å sørge for at reglene om forsvareroppnevning virker etter hensikten. Dette er ikke alltid tilfelle i dag, og dette spørsmål burde komitéen ha viet oppmerksomhet. F. eks. er det på det rene at den oppnevnte forsvarer ved Oslo forhørsrett i dag ofte spiller statistens rolle under fengslingsfremstillingen. Normalt får ikke forsvareren anledning til å tale med klienten på forhånd — de ser hverandre først i retten — og det medfører at forsvareren i mange tilfelle er til liten hjelp. Det må være mulig i Oslo å gjennomføre den ordning som man har mange andre steder, at forsvareren samtaler med klienten på tomannshånd før fremstilling skjer. Han vil da også kunne orientere klienten om hva fremstillingen innebærer. Særlig de som fremstilles for første gang, vet lite om dette og har behov for en orientering.

3. Vitner.

Komitéen foreslår vitneeden avskaffet og erstattet med forsikring på ære og samvittighet. Forslaget begrunnes dels med betenkelighetene ved ordningen i et samfunn hvor en betydelig del av befolkningen ikke lenger tror på en allvitende og allmektig Gud, dels med at den gradvise avskaffelse av eden som er skjedd i praksis ved at adgangen til å frafalle ed med partenes samtykke brukes i langt større utstrekning enn tidligere. De store variasjo-

ner i praksis på dette område er også etter komitéens mening et argument for avskaffelse.

Komitéen peker på at hvis forslaget — som synes å ha gode grunner for seg — tas til følge, må dette føre til en tilsvarende endring for den sivile rettergang.

4. *Personundersøkelse og mentalobservasjon.*

Som nevnt foran har komitéen foreslått utførlige regler for personundersøkelse og observasjon. Her har man hittil i stor grad måttet greie seg uten positive lovbestemmelser.

Komitéen drøfter utførlig om siktede bør ha rett til aktinnsikt når det gjelder den erklæring som utarbeides i forbindelse med personundersøkelse eller mentalobservasjon. Under noen tvil kommer komitéen til at siktede bør ha full aktinnsikt, selv om det undertiden kan være en belastning å få fullt kjennskap til de uttalelser og vurderinger som foreligger om ham. Komitéen begrunner sitt syn med at det fra et rettsikkerhetssynspunkt er betenkelig å holde tilbake opplysninger som kan vise seg å være uriktige eller misvisende. Det tilføyes at det også vil kunne bety en påkjønning for siktede *ikke* å få kjennskap til hva saksdokumentene inneholder.

5. *Pågrepelse og fengsling.*

En endring som foreslås her er at rettens tillatelse ikke lenger skal innhentes ved beslutning om pågrepelse. Siden påtalemyndigheten normalt setter seg utover dette krav, betyr ikke endringen annet enn en legalisering av den praksis man har hatt lenge og som Høyesteretts kjæremålsutvalg forgjeves kraftig har påtalt (Rt. 1936 s. 566).

En annen og langt viktigere endring som foreslås, er at polititjenestemenn i visse tilfelle får adgang til å foreta såkalt innbringelse til politistasjonen, særlig i ordensmessig øyemed. Denne innbringelse, som ikke skal innebære siktelse, kan ikke vare lengre enn fire timer. Det heter i motivene at denne adgang til frihetsberøvelse inntil fire timer „tar i første rekke sikte på å lovhjemle politiets praksis når det gjelder innbringelse for såkalt sjekking o. l., jfr. Elg Elgesem i *Politiembetsmennenes Blad* nr. 1 for 1963“ (s. 247).

Innbringelse skal bl. a. kunne foretas overfor den som på offentlig sted forstyrrer den alminnelige ro og orden, eller den som ikke etterkommer politiets pålegg om å fjerne seg når det er grunn til å frykte forstyrrelse av den alminnelige ro og orden. Videre kan den innbringes som nekter å oppgi navn, alder og bopel når politiet forlanger det. Endelig kan innbringelse skje av

den som treffes på eller ved det sted hvor en forbrytelse antas å være begått umiddelbart forut.

Stort sett går ikke bestemmelsene lenger enn tilsvarende regler i dansk og svensk prosesslov. Hvis adgangen brukes med takt og godt skjønn, vil det neppe være noe vesentlig å innvende mot den. Men det vil alltid være en fare for at hjemmelen brukes i utrensmål. Det er også fare for at bestemmelsene vil bli tøyd i praksis på samme måte som de nåværende regler. Man noterer seg i denne forbindelse komitéens bemerkning om at utkastet neppe dekker „alle de tilfelle hvor politiet under den nåværende ordning har foretatt innbringelse uten lovhjæmmel, jfr. diskusjonen inntatt i Politiembetsmennes Blad nr. 1 for 1963 (s. 14 flg.), men komitéen antar at bestemmelsen vil dekke alle vesentlige behov og at det ikke ville være riktig å gå videre“ (s. 248). Man skulle ha ønsket at komitéen hadde vurdert behovet for bedre garantier enn vi har i dag når det gjelder å sikre at lovens regler om pågripelse følges i praksis. Det vil være en fare for at politiet heller ikke vil holde seg innenfor de foreslåtte utvidede fullmakter, men at det vil overskride også de nye grenser som settes. Til dette kommer behovet for garantier for at den foreslåtte adgang til frihetsberøvelse ikke brukes for å fremme *andre formål* enn forutsatt, f. eks. avstraffelse, se min bok Pågripelse og varetektsfengsel s. 142—159.

Man kan stille seg noe tvilende til komitéens forslag om at innbringelse ikke skal medføre *siktelse*, enda det vitterlig ofte vil være sterk mistanke om straffbare handlinger som foranlediger innbringelse. Betyr dette at den innbrakte skal være uten de rettigheter som en siktet har? Skal han ikke kunne ha forsvarer, skal falsk forklaring om eget forhold være straffbar? Komitéen kommer ikke uttrykkelig inn på disse spørsmål, som bare streifes i generelle ordelag (s. 247—248), og en mer utførlig drøftelse hadde vært ønskelig.

6. Telefonkontroll.

I dag er som kjent ordningen at politiet bare kan foreta avlytting etter rettens beslutning når det antas påkrevd av hensyn til rikets sikkerhet.

Komitéen foreslår en vesentlig utvidelse av adgangen til telefonkontroll. Det heter i utkastets § 218:

„Når noen med grunn mistenkes for en handling som nevnt i straffelovens kapittel 8, 9, 14, §§ 131, 132, 227, 266 eller 390 a, eller som etter loven kan medføre straff av fengsel i 8 år eller mer, kan retten ved kjennelse gi politiet tillatelse til å avlytte samtaler til og fra bestemte telefoner som den mistenkte besitter eller kan ventes å ville bruke,

dersom det må antas at slik avlytting kan være av vesentlig betydning for oppklaring av saken. Tillatelsen gis for et bestemt tidsrom og ikke for mer enn en uke om gangen“.

I annet ledd bestemmes det så at ved fare for opphold kan ordre fra påtalemyndigheten tre istedenfor beslutning av retten, men ikke utover 24 timer. Senest samtidig med at påtalemyndigheten gir sin ordre, skal den forelegge spørsmålet om avlytting for retten til avgjørelse.

Man skulle ha ventet at komitéen, når den først foreslår en slik utvidelse, ville ha vurdert inngående den nåværende retts-tilstand og eventuelle mangler ved den, men dette savner man. Istedenfor å begrunne nærmere behovet for utvidelse av adgangen til å avlytte, henvises det til tilsvarende svenske og danske regler. Resultatet er regler som, så vidt jeg kan se, går lengre enn både de svenske og danske hver for seg.

Prisen for en mulig større politieffektivitet på dette område er større utrygghet. Det er et beklagelig faktum at de nåværende regler skaper atskillig usikkerhet og uhygge, og ikke bare i spionkretser. Jeg tror at man bør tenke seg godt om før man utvider adgangen til telefonavlytting så vesentlig som her er foreslått.

Et spørsmål for seg er om de foreslåtte garantier mot avlytting i utrengsmål er gode nok. Med den erfaring vi har fra bl. a. pågripelses- og fengslingsaker, er neppe garantiene tilstrekkelige.

Komitéen er inne på at innberetning til riksadvokaten ville være en styrkelse av garantiene. Dette vil være en betryggelse, men det kan også være grunn til å påby innberetning til en instans utenfor påtalemyndigheten, f. eks. til ombudsmannen.

7. Forelegg.

Adgangen til å utferdige forelegg foreslås utvidet til å gjelde alle straffbare handlinger som kan avgjøres med bot og/eller inn-dragning. Reaksjonen skal imidlertid ikke overskride et maksimumsbeløp som skal fastsettes av Kongen.

Nytt er også forslaget om at et vedtatt forelegg skal kunne oppheves av overordnet påtalemyndighet til gunst for siktede.

Komitéen drøfter om den nåværende ordning med vedtagelse av såkalt skrankeforelegg bør oppheves. Ordningen går som kjent ut på at siktede etter å ha sittet arrestert, som regel natten over på grunn av fyll, vedtar forelegg før løslatelsen. Hvis han nekter å vedta, vil dette ofte føre til utsettelse med løslatelsen.

Et mindretall, Andenæs, Harbek og Ramndal foreslår denne bestemmelse: „Forelegg kan ikke vedtas av den som er pågrepet eller fengslet som siktet for en straffbar handling eller er i fengs-
lig forvaring etter løsgjengerlovens § 20“ („fyllarrest“). Forsla-

get begrunnes med at vedkommende i virkeligheten ikke står fritt i disse tilfelle, og det henvises til Finn Backer Midbøes undersøkelse om bøtestraff og subsidiær frihetsstraff. Det fremheves også det prinsipielt uheldige i at straffen i disse tilfelle ensidig fastsettes av politiet, idet siktede praktisk sett har små muligheter for å nekte å vedta.

Mindretallet mener derfor at siktede bør få sin sak avgjort av en dommer, dersom han ikke løslates uten videre, og følgende lovbestemmelse foreslås: „Når siktede i en sak om forseelse i retten erkjenner seg skyldig, og retten etter innstilling fra påtalemyndigheten finner at saken bør avgjøres med en bot alene, kan den avsi dom uten videre forhandling og uten domsgrunner“.

Etter dette forslaget vil altså påtalemyndigheten når den mener en bot er på sin plass, ha valget mellom å fremstille arrestanten for retten eller utferdige forelegg og løslate ham, slik at han får betenkningstid på vanlig måte.

Komitéens flertall har ikke funnet tilstrekkelig grunn til å støtte mindretallets forslag og fremhever i den forbindelse at avgjørelse ved „politidommer“, som man kjenner fra mange andre land, neppe vil være mer betryggende enn den nåværende ordning med skrankeforelegg. Til dette kommer de praktiske og økonomiske problemer ved å få i stand politidomstoler.

Jeg deler flertallets skepsis når det gjelder en ordning med politidomstoler. Selv om ordningen nok ville være mer betryggende enn det nåværende system med skrankeforelegg, vil de praktiske og økonomiske — og for så vidt også prinsipielle — betenkeligheter ved forslaget ikke være ubetydelige.

Jeg lurer på om man ikke kan mildne det rettssikkerhetsproblemet som mindretallet nevner, og som er reelt nok, på en helt annen måte, nemlig ved å avskaffe den nokså automatiske fullbyrdelse av ikke-betalte bøter, slik man har gjort i bl. a. England og Sverige. Man har der vedtatt regler om at en bot aldri skal bli gjenstand for soning før retten har tatt standpunkt til spørsmålet. I de to nevnte land har man gjennom denne reform redusert tallet på bøtesonere til et minimum, og det må kunne gjøres også hos oss, jfr. min artikkel i Lov og Rett 1967 s. 207. Hvis et slikt forslag vedtas, vil retten alltid komme inn i bildet før det er aktuelt med fullbyrdelse, og under disse forhold vil ikke ordningen med skrankeforelegg være så betenkelig. Sørger man samtidig for å avkriminalisere vanlig beruselse — noe som det er grunn til å gjøre snarest mulig, jfr. de tilsvarende reformer i Finland og Sverige — vil dessuten ordningen med skrankeforelegg miste meget av sin betydning.³⁾

³⁾ Avkriminalisering er senere skjedd (1970).

8. Hovedforhandlingen.

Forslaget om å erstatte jury med stor meddomsrett er behandlet foran.

En annen viktig endring som foreslås er en vidtgående hjemmel for å dele opp hovedforhandlingen, slik at skyldspørsmålet blir avgjort før man går over til spørsmålet om straff eller andre forholdsregler. For forsvaret vil en slik oppdeling kunne være en stor fordel, idet man slipper å komme inn på reaksjonsspørsmålet før skylden eventuelt er fastslått.

Videre foreslås en adgang til å utsette psykiatrisk undersøkelse inntil det er avgjort om tiltalte har begått handlingen. Begrunnelsen er at i de tilfelle hvor skylden er tvilsom, vil det kunne innebære en stor påkjenning — og urettferdighet — å utsette vedkommende for observasjon. Frifinnes tiltalte, har også observasjonen vært bortkastet, bortsett fra de tilfelle hvor den er nødvendig for å få vurdert spørsmålet om tilregnelighet. Man skal i den forbindelse merke seg at lovforslaget åpner adgang til å få avgjort skyldspørsmålets rent faktiske side, altså om tiltalte har begått den handling tiltalen gjelder. Besvares dette spørsmål bekreftende, kan man så gå over til å forhandle om tilregneligheten, eventuelt kan observasjonen foretas etter at det er avgjort at tiltalte har begått den faktiske handling. En slik adgang til først å få fastslått at tiltalte har begått handlingen (uten hensyn til tilregnelighet), har vi ikke etter den nåværende lov.

De endringer som det her gjelder er meget godt begrunnet, og så vidt jeg kan se kan ikke vesentlige innvendinger reises mot forslagene. Det er imidlertid grunn til å understreke — hva også komitéen gjør — at det nok ikke så ofte vil være behov for oppdeling i praksis.

Et annet forslag går ut på en viss utvidelse av adgangen til å lese opp under hovedforhandlingen forklaringer som tidligere er avgitt til politiet eller retten. Det må innrømmes at de nåværende regler er noe stivbente og kan trenge en oppmyking.

Komitéen foreslår regler for bruk av lydbånd under hovedforhandlingen. Det kan i den forbindelse nevnes at hvis siktedes forklaring tidligere er tatt opp på lydbånd, kan den etter forslaget brukes overalt hvor retten finner grunn til det.

Endelig kan nevnes at det er foreslått et forbud mot dokumentasjon av tidligere straffer som er uten betydning for saken. I de tilfelle hvor påtalemyndigheten vil ha dokumentasjon av forstraffer, kan spørsmålet avgjøres under saksforberedelsen etter at tiltalte og hans forsvarer har fått anledning til å uttale seg.

Dette er en høyst betimelig reform. Det er meget beklagelig at praksis med tvilsom hjemmel så lenge har tillatt dokumentasjon

av tidligere straffer, ofte uten noen som helst betydning for det forhold som er oppe til pådømmelse, se *Røstad* i Lov og Rett 1967 s. 1 flg.

9. *Rettsmidler.*

Hovedbestemmelsene her er gjennomgått foran.

Når det gjelder kjæremål, foreslår komitéen at det skal være adgang til å holde muntlig forhandling i slike saker når særlige grunner taler for det. I den forbindelse kan vitner og parter avhøres og annen umiddelbar bevisførsel skje.

Dette er også en betimelig reform. Behandlingen av kjæremåls-sakene er i dag ikke alltid betryggende nok.

Viktige endringer er også foreslått når det gjelder adgangen til gjenopptagelse. For det første foreslås adgangen til å få en sak gjenopptatt noe utvidet — erfaringen har vist at det er behov for dette. For det annet foreslås det at spørsmålet om gjenopptagelse alltid skal avgjøres av en høyere instans enn den som har avsagt dommen. Det trenges neppe å begrunnes nærmere at den nåværende ordning med at den rettsinstans som har avsagt dommen selv skal avgjøre spørsmålet om gjenopptagelse i første instans, er uheldig, selv om den dømmende instans har fordelen av å kjenne saken best.

10. *Borgerlige rettskrav.*

I de senere år har det vært gjort atskillig bl. a. fra riksadvokatens side for å gjøre det lettere for fornærmede til å få sine borgerlige rettskrav avgjort i straffesaken — i praksis dreier det seg normalt om erstatningskrav. Etter lovforslaget går man med rette videre på denne vei.

11. *Erstatning i anledning av forfølgningen.*

Adgangen for uskyldig siktede til å få erstatning i anledning av forfølgningen har lenge vært forholdsviss snever. Etter forslaget har man på flere punkter myket opp de nåværende regler. For det første krever man ikke lenger at siktede skal ha „gjendrevet“ bevisene. Det er nok at det gjøres sannsynlig at forfølgningen var uberettiget. For det annet forlenges normalt fristen for siktede til å fremsette krav om erstatning fra 1 måned til 3 måneder. Videre blir det anledning til å tilkjenne også oppreisning. I dag er det bare det økonomiske tap som kan erstattes, og i visse tilfelle begrenses det til „velferdstap“, en begrensnig som

har vært oppfattet vidt forskjellig i praksis. Etter forslaget skal ethvert tap kunne erstattes, dersom lovens vilkår ellers er oppfylt.

Det ville kanskje ligge utenfor mandatet å ta opp et forslag om erstatning til fornærmede — særlig da ofre for voldsforbrytelser. Det er på høy tid å gjennomføre en slik reform. Vår forholdsvise liberale kriminalpolitikk gjør det rimelig å vareta de fornærmedes interesser på denne måten.

12. Fullbyrdelse av straff.

Komitéen foreslår en ganske vid adgang til å fullbyrde straff før dommen er rettskraftig når dette kan skje uten at domfelte blir skadelidende. De praktiske grunner som taler for forslaget virker stort sett overbevisende.

Videre foreslås det at søknad om benådning ikke skal ha oppsettende virkning (hindre fullbyrdelse), med mindre det særskilt bestemmes av departementet.

Denne bestemmelse skyldes at benådningssøknad nå brukes i meget stor utstrekning i treneringsøyemed i tilfelle hvor muligheten for benådning i virkeligheten er null. For så vidt er det utvilsomt et behov for en begrensning. Man kan imidlertid ha sine tvil om ikke forslaget går vel langt i å gi hjemmel for fullbyrdelse uten hensyn til benådningssøknad. Det er også et spørsmål om adgangen til å gi dispensasjon når det gjelder fullbyrdelse bør ligge under departementet, dvs. den samme myndighet som avgir innstilling i benådningsspørsmålet. Man kan f. eks. tenke seg at det kan være vanskelig å innstille på benådning hvis man først har nektet å gi utsettelse med fullbyrdelsen. Antagelig bør spørsmålet legges til en annen myndighet enn den som avgjør benådningssøknaden. En mulighet er å la retten avgjøre spørsmålet, f. eks. en instans over den som har avgjort straffesaken. Når det gjelder høyesterettsdommer, må spørsmålet kunne avgjøres av Kjæremålsutvalget.

V. Til slutt noen refleksjoner om lovforslagets videre skjebne.

Går vi til historien for å bli vis, vil vi se at det forrige gang tok 45 år fra vi fikk det første forslag om straffeprosesslov bygget på jury til lovens ikrafttreden i 1890. Skal det ta like lang tid å få avskaffet juryen, vil vi være nådd frem til 2014 før innstillingen blir virksom lov.

Vi får håpe at det går noe raskere denne gang. Det stort sett vel gjennomarbeidede og godt avbalanserte lovforslag skulle gi grunnlag for en viss optimisme når det gjelder tempoet i det videre arbeid. Men selv om man er aldri så stor optimist, er det vel lite trolig at den nye lov trer i kraft før — ja, skal vi si 1975?

Men det betyr ikke at lovutkastet er uten innflytelse på norsk straffeprosess inntil den tid. Gradvis vil enkelte deler av lovutkastet innvirke på praksis og kanskje også på det som ansees som gjeldende rett. F. eks. vil den foreslåtte adgang til innbringelse lett kunne oppfattes som en legalisering av praksis. Man får i så fall håpe at også de kompetansebegrensninger som komitéen foreslår — f. eks. 4-timers regelen i § 194 — blir fulgt. Kanskje denne lille antydning skulle gi et vink om at det haster med å få skikkelig gravlagt vår alderdomssvekkede straffeprosesslov. Ellers kan vi på viktige områder risikere å falle mellom to straffeprosesslover, med det resultat at vi i praksis får ordninger som forener begge lovers svake sider, sett fra et rettssikkerhets-synspunkt.

Anders Bratholm.